

Nr 38

Utlåtande i anledning av väckta motioner om översyn av socialförsäkringssystemet såvitt angår frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor.

Andra lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, I:443 av herr *Geijer, Arne*, och *Johansson, Knut*, samt II:557 av fru *Ekendahl* och herr *Hagnell*.

Motionerna behandlas i detta utlåtande endast såvitt rör det i motionerna uttalade önskemålet att socialförsäkringarna bör reformeras så att det ekonomiska skyddet blir lika för män och kvinnor. Den andra i motionen upptagna huvudfrågan — utbyggnad av förtidspensioneringen — behandlas av utskottet i utlåtandet 1967:39.

Motionerna

I motionerna yrkas "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning för översyn av socialförsäkringssystemet".

Motionärerna framhåller att tekniska landvinningar, ökad internationell handel och förskjutningar i konsumenternas efterfrågan bidrar till en stark omvandling av näringslivet. Dessa förändringar tillsammans med de gifta kvinnornas inträde på arbetsmarknaden kräver ökade samhällspolitiska insatser för att underlätta omställningsprocessen för den enskilde arbetstagaren och hans familj. Inom ramen för de totala samhällspolitiska insatserna för ökad anpassning i arbetslivet krävs också att socialförsäkringssystemet modifieras. Motionärerna vill att socialförsäkringsskyddet skall överses med tanke på att de gifta kvinnorna i ökad omfattning är förvärvsarbetande. De önskar också förändringar inom familjeskyddet, bl. a. med tanke på den förlängda utbildningstiden för barn och ungdom.

Motionärerna anger som målsättning för reformarbetet att det ekonomiska skyddet skall göras oberoende av kön. I motionerna utpekade vissa bestämmelser som bör överses med tanke härpå. Inom sjukförsäkringen nämns reglerna om barntillägg och hemmafruarnas förmåner. Inom den allmänna pensioneringen anges bestämmelserna om hustrutillägg och barntillägg samt utformningen av efterlevandeskyddet. Motionärerna diskuterar om änklingspensioner bör införas och ifrågasätter om inte i framtiden familjepensionsförmåner i ökad omfattning bör anknytas till barnen. I motionerna framhålls vidare, att reformer endast kan ske över en längre tidsperiod, eftersom utgående pensioner inte bör dras in eller minskas. "Övergångsfamiljerna" bör få

möjlighet att välja bibehållen änkepension eller förbättring av det ekonomiska skyddet under barnens uppväxttid.

Beträffande motionernas innehåll i övrigt hänvisas till motionen I:443.

Skiljaktiga regler för män och kvinnor i den allmänna försäkringen

Sjukförsäkringen

Gifta kvinnor som stadigvarande sammanbor med män och som saknar arbetsinkomst eller har så ringa inkomst att den ej uppgår till 1 800 kr. tillhör den s. k. h e m m a f r u f ö r s ä k r i n g e n vilket innebär att de vid sjukdom har rätt till grundsjukpenning med 6 kr. per dag. De har också möjlighet att teckna en frivillig tilläggsförsäkring om ytterligare högst 15 kr. per dag. Ensamstående kvinna som sammanbor med barn under 16 år, och kvinna som stadigvarande sammanbor med man, med vilken hon varit gift eller har eller har haft barn, tillhör också hemmafruförsäkringen och har rätt att teckna frivillig försäkring.

De nämnda sjukpenningförmånerna till hemmafruar kan ej komma män till godo. I samband med fjolårets reformförslag om förbättrad sjukpenningförsäkring hade riksdagen att ta ställning till motioner som syftade till att män skulle jämföras med kvinnor i fråga om rätten till de förmåner som hemmafruförsäkringen omfattar. I sitt av riksdagen godkända *utlåtande 1966:47* konstaterade *andra lagutskottet* att problemet ingick i den större frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor inom socialförsäkringarna. Utskottet var inte berett att i förevarande sammanhang ta ställning till frågor av den arten, men utskottet uttalade att Kungl. Maj:t borde ta upp problemet i lämpligt sammanhang.

Vid sjukdom utgår i allmänhet till sjukpenning b a r n t i l l ä g g för den försäkrades eller makens barn under 16 år. Barntillägg för dag utgör en krona för ett eller två barn, två kronor för tre eller fyra barn samt tre kronor för fem eller flera barn. För kvinnlig försäkrad, som stadigvarande sammanbor med barn under tio år utgör barntillägget alltid minst två kronor. Barntillägg utgår inte för barn över tio år till kvinna vars make är sjukpenningförsäkrad. Försäkringskassa kan emellertid efter därom gjord framställning medge att barntillägg utgår till hustrun enligt huvudregeln. Sådant medgivande kan kassan lämna endast om hustruns arbetsinkomst överstiger mannens. Har medgivande lämnats, äger mannen inte uppbära barntillägg för barn över tio år. Som ovan nämnts utgår inte grundsjukpenning till män som arbetar i hemmet och ej har förvärvsarbete. I sådana fall utgår alltså — till skillnad från vad som gäller för kvinnor — varken grundsjukpenning eller barntillägg.

Den allmänna pensioneringen

Inom folkpensioneringen kan efter inkomstprövning utgå h u s t r u t i l l ä g g, om hustrun till en pensionär fyllt 60 år och ej har egen folkpension. Hustrutillägget, som i princip förutsätter att äktenskapet varat minst fem år, kan utgå med högst så stort belopp att makarna tillsammans får lika stor folkpension som två pensionsberättigade

makar. Någon mot hustrutillägg svarande förmån finns ej för en man i det fall hustrun åtnjuter pension.

B a r n t i l l ä g g inom folkpensioneringen utgår till ålders- eller förtidspensionär, som har eget eller hustruns barn under 16 år i hemmet eller har vårdnaden om sådant barn. Om pensionären är en gift kvinna utgår inte tillägget. **Barntillägget till ålders- eller hel förtidspension är 25 % av basbeloppet.** Har barnet barnpension utgår barntillägget med 10 % av basbeloppet.

Såväl inom folkpensioneringen som inom tilläggspensioneringen har efterlevande maka rätt till **ä n k e p e n s i o n**. Någon motsvarande pensionsrätt för en efterlevande man finns inte.

Änkepension inom folkpensioneringen tillkommer änka som antingen uppnått 36 års ålder vid mannens död och varit gift med honom minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 16 år, som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Upphör änkan att ha barn under 16 år i hemmet, skall vid bedömandet av hennes rätt till pension i fortsättningen anses som om mannen avlidit, då barnet upphörde att påverka rätten till pension, och äktenskapet varat t. o. m. nämnda tidpunkt.

Änkepension utgör för änka, som vid mannens död eller den därmed jämställda tidpunkten fyllt 50 år, samma belopp som ålderspension från 67 år för en ensam ålderspensionär. För annan änka minskar pensionen med 1/15 för varje år, varmed ankans ålder vid mannens död eller den tidpunkt då hon upphörde att ha barn under 16 år i hemmet understeg 50 år.

Om en kvinna blivit änka efter den 30 juni 1960, utgår änkepensionen utan inkomstprövning. För änkor, vilkas män avlidit före den 1 juli 1960, är pensionen däremot inkomstprövad. Om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1958—den 30 juni 1960, är dock viss del av pensionen, det s. k. garantibeloppet, fri från inkomstprövning. Garantibeloppet utgör, om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1958—den 30 juni 1959, en tredjedel och, om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1959—den 30 juni 1960, två tredjedelar av det belopp som skulle ha utgått utan inkomstprövning.

Änkepension indrages, om änkan ingår nytt äktenskap, men börjar ånyo utgå, om det nya äktenskapet upplöses inom fem år.

Uppfyller en änka förutsättningarna för rätt till både förtidspension och änkepension, utgår efter hennes eget val en av dessa pensioner. Fr. o. m. den månad då änkan fyller 67 år utbytes änkepensionen mot ålderspension.

Med änka likställes i fråga om rätt till änkepension ogift eller frånskild kvinna eller änka, som stadigvarande sammanbodde med ogift eller frånskild man eller änkling vid dennes död och som varit gift med eller har eller har haft barn med honom. Däremot äger en kvinna inte rätt till änkepension efter sin make, om hon levde åtskild från honom vid hans död och efter det sammanlevnaden upphörde stadigvarande sammanbott med en annan man, med vilken hon varit gift eller har eller har haft barn.

Änkepension inom tilläggspensioneringen förutsätter att den försäkrade var be-

rättigad till förtidspension eller ålderspension från ATP eller att han skulle ha varit berättigad till förtidspension, om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som krävs för rätt till sådan pension.

Änkepension utgår till änka efter den försäkrade, om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Efterlämnar den försäkrade barn som också är barn till änkan, är änkan, oavsett om barnet är minderårigt eller uppnått vuxen ålder, berättigad till änkepension även om nyssnämnda förutsättningar inte är uppfyllda. Änkepensionsrätten upphör om änkan gifter om sig. Upplöses äktenskapet inom fem år börjar pensionen utgå på nytt. Änkepension inom ATP förutsätter alltid legalt äktenskap.

Änkepensionen utgör en viss procent av den avlidnes egenpension, d. v. s. den förtids- eller ålderspension, som utgick till den avlidne, eller — om sådan pension ej utgick — den förtidspension, som han skulle ha erhållit, därest rätt till hel sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Även om den avlidne åtnjöt partiell förtidspension, beräknas änkepension med utgångspunkt från hel förtidspension. Var han ålderspensionär, räknar man med en ålderspension av den storlek, som gäller vid uttag från 67 års ålder. Änkepensionens storlek är i övrigt beroende av om den försäkrade efterlämnar barn, som är berättigat till pension efter honom. Finns inte något pensionsberättigat barn, är änkepensionen 40 % av den försäkrades nyssberörda egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn är änkepensionen 35 % av samma pension.

Änkepension utgår oberoende av om änkan åtnjuter ålders- eller förtidspension från ATP.

Familjeskyddet inom den allmänna pensioneringen omfattar förutom änkepension även barnpensioner. Sådan pension utgår om en av föräldrarna eller båda avlidit. Barnpension från folkpensioneringen förutsätter att barnet inte fyllt 16 år. Inom tilläggs pensioneringen är åldergränsen 19 år.

Barnpension från folkpensioneringen utgör för år räknat 25 % av basbeloppet om en av föräldrarna avlidit och 35 % av basbeloppet om båda föräldrarna är döda.

Storleken av barnpension från ATP är beroende av huruvida pensionsberättigad änka finns samt av familjemedlemmarnas antal. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 % av faderns egenpension. Är ett barn ensamt pensionsberättigat, blir barnets pension 40 % av den avlidnes egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första, och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen. Flera familjepensioner kan inte utgå samtidigt till samma person. Är någon för samma månad berättigad till flera tilläggs pensioner i form av familjepension — t. ex. barnpension efter dels fader dels moder eller änkepension och barnpension — utgives sålunda endast den största av dem.

Frågan om familjepensioneringens utformning har varit föremål för livlig uppmärksamhet alltsedan ATP-lagstiftningens tillkomst. I *andra lagutskottets utlåtande 1966:53* finns en utförlig redovisning av statsmakternas ställningstaganden fram till

år 1966 till vilken hänvisas. Här skall endast nämnas att pensionsförsäkringskommittén enligt sina direktiv skall pröva frågan om en komplettering av familjepensioneringen med änklingspensioner. Kommittén skall även utreda frågan om änkepension till frånskilda.

I *utlåtandet 1966:53* behandlade utskottet motionerna I:320 av herr Dahlén m. fl. samt II:392 av fru Nettelbrandt m. fl. I motionerna begärdes att riksdagen skulle hemställa om utredning av ett i motionerna skisserat förslag till allmän egenpension. Motionärerna sammanfattade sitt förslag på följande sätt.

1. *Självständig pensionsrätt* tillerkännes hemarbetande eller deltidsarbetande make.
2. En ordentligt tilltagen *försörjarpension* införs som ersättning för änkepension och änklingspension (den senare utgår f. n. inte). Försörjarpensionen grundas på förekomsten av barn i den efterlämnade makens vård.
3. Om den efterlämnade maken ej har barn i sin vård skall han — där han inte redan förvärvsarbetar — ges en verklig chans att vinna inträde i förvärvslivet. Om sådana åtgärder efter bedömning i det särskilda fallet inte skulle ge resultat, bör den efterlämnade maken ges rätt till *förtidspension* från folkpensioneringen. Denna förtidspension kan vara föranledd av medicinska eller sociala indikationer och bör även kunna utgå till hemmadöttrar och jämförliga kategorier. Man får även här tänka sig en generös prövning.
4. *Barnpension* bör utgå efter generösa regler till den avlidne makens barn.
5. Vid systemets utformning bör lika regler inom *folk- och tilläggs-pensioneringen* eftersträvas.

Övergångstiden mellan nuvarande och här diskuterade pensionssystem kan väntas bli lång. Änkepension förutsättes bli avskaffad utan att nu utgående änkepensionsförmåner rubbas. I övergångsbestämmelserna bör föreskrivas att den gamla typen av änkepensioner successivt avskaffas i samband med att här föreslagna, mera fördelaktiga system för änkor införes. Övergångsbestämmelserna bör särskilt beaktas vid den föreslagna utredningen. Då bör de problem som gäller nuvarande inkomstprövning av äldre änkepensioner även undersökas.

Andra lagutskottet begärde i sitt av riksdagen godkända utlåtande att motionerna skulle överlämnas till pensionsförsäkringskommittén. Kungl. Maj:t har den 16 december 1966 överlämnat motionerna att vara tillgängliga vid kommitténs behandling av frågorna om änkepension till frånskilda och änklingspensioner.

Vid föregående års riksdag behandlades dessutom motioner, I:321 av fröken Mattson och II:391 av fru Lindekvist m. fl., i vilka hemställdes om förtur för en utredning med syfte att inom tilläggs-pensioneringen tillämpa likvärdiga pensionsformer för alla pensionsberättigade med familjeförsörjningsplikt. *Andra lagutskottet* hänvisade i sitt av riksdagen godkända *utlåtande 1966:59* till sitt ställningstagande i utlåtande 1966:53 och hemställde att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid årets riksdag har herr Nilsson i Bästekille framställt en *enkel fråga* till socialministern om han ville upplysa om när förslag om änklingspension kan föreläggas riksdagen. Socialministern uttalade att han inte kunde yttra sig om vad pensionsförsäkringskommittén kunde komma att föreslå om änklingspensionen eftersom utredningsarbetet ej var avslutat.

I en den 9 februari 1967 framställd *interpellation* har fru Nettelbrandt frågat socialministern om han vill medverka till att utredningsarbetet rörande en allmän egenpension planeras så, att en lösning kommer till stånd snarast möjligt på de problem som för närvarande gäller inom familjepensioneringen. Svar på denna interpellation har ännu inte lämnats.

Utskottet

I förevarande motioner behandlas frågan om jämställdhet mellan kvinnor och män i socialförsäkringssystemet. Motionärerna framhåller att de nuvarande socialförsäkringsförmånerna i många situationer är avhängigt om den försäkrade är man eller kvinna. Detta finner motionärerna oriktigt. Det ekonomiska skyddet bör enligt deras mening vara oberoende av den försäkrades kön. Motionerna mynnar ut i en hemställan att Kungl. Maj:t måtte låta utreda frågan om likabehandling av kvinnor och män i socialförsäkringssystemet.

Bakom motionärernas utredningskrav ligger i huvudsak den utveckling som under senare år skett beträffande kvinnans inträde på arbetsmarknaden. En kraftig utbyggnad av utbildningsväsendet, ett bredare yrkesval och en förändrad attityd till de gifta kvinnornas förvärvsarbete har lett till en markant ökning av kvinnornas sysselsättningsgrad. Att båda makarna i en familj förvärvsarbetar har blivit en alltmer påtaglig realitet och framkallar enligt motionärerna behov av en reformering av socialförsäkringarna. Familjeskyddet bör enligt deras mening förbättras under barnens uppväxt- och utbildningstid. Efterlevnadeskyddet bör omprövas. I främsta rummet bör det utformas som ett skydd för efterlämnade minderåriga barn och deras vårdnadshavare. Därigenom skulle försörjningssituationen lättare kunna lösas för barn utom äktenskap och barn till fränskilda föräldrar, när en av föräldrarna går bort. Motionärerna diskuterar också frågan om änke- och änklingspension och efterlyser även på den punkten likabehandling av kvinnor och män. Huruvida en sådan skall uppnås genom införandet av änklingspensioner eller slopande av änkepensioner tar de inte definitiv ställning till. De framhåller att frågan får ses i ett vidare sammanhang och med hänsyntagande till de fortgående förändringarna på arbetsmarknaden och inom utbildningsområdet. De understryker också att en reform bör kombineras med övergångsbestämmelser som utesluter försämringar för äldre förmånstagare.

Motionärerna berör ytterligare en del bestämmelser inom den allmänna försäkringens där kvinnor och män behandlas olika. De pekar på reglerna om huvudförsörjarbegreppet inom sjukförsäkringens, de speciella sjukförmånerna som tillkommer endast hemarbetande kvinnor, barn tillägget inom sjukförsäkringens och folkpensioneringen samt hustrutillägget inom folkpensioneringen. Även dessa förmåner bör enligt motionärerna bli föremål för översyn med sikte på att kvinnor och män skall behandlas lika.

Sedan principerna för sjukförsäkringens och den allmänna pensioneringen fastställdes, har samhället genomgått åtskilliga förändringar och företer i dag i många avseenden en helt ny bild. Ekonomiska och sociala framsteg har möjliggjort en förbätt-

ring av den genomsnittliga levnadsnivån. Undervisnings- och utbildningsvägarna har förstärkts och breddats. Kvinnorna har genom eget initiativ, ökad tillgång på yrkesutbildning och med stöd av arbetsmarknadspolitiska åtgärder i växande omfattning börjat ägna sig åt förvärvsarbete. En tendens mot större jämställdhet med männen i försörjningshänseende blir mer och mer markant. Mannen som den ende försörjaren av familjen är inte en lika given sak i dag som då grunderna för socialförsäkringssystemet tillskapades. Utvecklingen mot en ökad yrkesverksamhet bland kvinnorna kan väntas fortsätta. Det är uppenbart att dessa förhållanden i viktiga avseenden kan rubba förutsättningarna för det nuvarande socialförsäkringssystemet. Utskottet vill därför ansluta sig till motionärernas uppfattning att behov föreligger av en översyn av socialförsäkringsförmånerna i de avseenden motionärerna påtalat.

Redan nu är vissa av dessa frågor föremål för utredning. Pensionsförsäkringskommittén prövar sålunda efterlevandeskyddet för frångilda kvinnor och frågan om införande av änklingspension. Men hänsyn till att den översyn utskottet förordar kommer att beröra grundläggande principer för den allmänna försäkringen och dessutom torde utgöra en tämligen omfattande uppgift anser utskottet att densamma bör anförtros åt en särskild utredning. Utskottet förutsätter därvid att en ändamålsenlig samordning kommer till stånd i fråga om övrigt utredningsarbete på socialförsäkringsområdet.

Med hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I:443 och II:557, såvitt angår frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor inom socialförsäkringssystemet, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i enlighet med vad utskottet anfört.

Stockholm den 18 april 1967

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid behandlingen av detta ärende har närvarit

från första kammaren: herr Strand, fru Carlqvist, herrar Lars Larsson, Hübinette, fru Hamrin-Thorell, fru Nilsson, herrar Eric Carlsson och Erik Filip Petersson;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, herrar Johansson i Södertälje, Fredriksson, Edlund, Jonsson och Larsson i Öskeviksby.

Särskilt yttrande

av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Erik Filip Petersson*, *Anderson* i Sundsvall och *Jonsson*, som anfört följande:

”Vid fjolårets riksdag angavs riktlinjer för en allmän egenpension i motionerna I:320 av hr *Dahlén* m. fl. och II:392 av fru *Nettelbrandt* m. fl. Likabehandling av män och kvinnor i pensionssystemet ingick jämväl i det frågekomplex som berördes i dessa motioner. Den utredning, som utskottet nu föreslår, bör undersöka möjligheterna att lösa jämställdhetsfrågan under beaktande av de synpunkter som framföres i nyssnämnda motioner. Med hänsyn härtill bör nämnda motioner jämte andra, som hänvisats till pensionsförsäkringskommittén m. fl. utredningar och som gäller här aktuella spörsmål, överlämnas till den nya utredningen. Som utskottet framhåller bör härvid beaktas, att en ändamålsenlig samordning kommer till stånd i fråga om övrigt utredningsarbete på socialförsäkringsområdet”.